

Το πέπλο της Πηνελόπης: ο Ντεριντά ως φυσικός

του
Αριστέδη Μπαλά

Αν θέλαμε να μιλήσουμε με δυο απλά, αν όχι απλοϊκά, λόγια για το τι προσπαθεί να επιτύχει ο Ζακ Ντεριντά με το έργο του, θα μπορούσαμε ενδεχομένως να πούμε τα παρακάτω:

Ο Ντεριντά διαβάζει και μελετά κείμενα και γράφει για κείμενα. Κυρίως κείμενα φιλοσοφικά, αλλά όχι μόνον. Με βάση τη λατινική προέλευσης λέξη για το «κείμενο» (texte), κάθε κείμενο μπορεί να παρασταθεί σαν ένα κομμάτι ύφασμα. Ο Ντεριντά ξεκινά από αυτήν την παρομοίωση. Βλέπει, όπως όλοι, πως κάθε ύφασμα είναι πλεγμένο με νήματα και εντοπίζει το ενδιαφέρον του στην καθαυτή πλέξη ενός συγκεκριμένου υφάσματος, του συγκεκριμένου κειμένου που διαβάζει κάθε φορά. Εξετάζοντας από κοντά αυτό το ύφασμα, παρατηρεί ότι η πλέξη του είναι πολύ πιο πολύπλοκη απ' όσο φαίνεται σε πρώτη ματιά. Στην πραγματικότητα, απείρωσ πολύπλοκη. Αυτή η κρυμμένη πολυπλοκότητα του γεννά απορίες και του κεντρίζει το ενδιαφέρον. Για να καταλάβει τη φύση της και τον ιδιαίτερο ρόλο που παίζει σε ό,τι αφορά το συνολικό αποτέλεσμα που συνιστά το συγκεκριμένο ύφασμα/κείμενο, αρχίζει από κάποιο νήμα που κατά κανόνα φαίνεται περιθωριακό, αμελητέο σε πρώτη ανάγνωση. Ωστόσο, σε αυτήν την πρώτη ανάγνωση, ο ίδιος έχει διαπιστώσει πως αυτό το νήμα συνιστά καλή λαβή για να εκτυλιχθεί ένα μέρος, τουλάχιστον, της εν λόγω πολυπλοκότητας. Έτσι πιάνει το νήμα και αρχίζει να το ακολουθεί μεθοδικά, με σεβασμό, με απέραντη προσοχή, με μύριες προφυλάξεις, με δισταγμό και κάθε συστολή, προσπαθώντας όσο μπορεί να μην καταστρέψει το ύφασμα. Εντοπίζει έτσι τις στρώσεις του, τις επάλληλες ή διαδοχικές πλέξεις του, τις διακλαδώσεις του, τις ραφές και τις συνδέσεις του με άλλα κοντινά ή μακρινά νήματα, τις πτυχές που ακολουθεί και τις πτυχώσεις όπου εμπλέκεται, την υφή του, την ποιότητά του, το χαρακτήρα του, το χρώμα, τον ήχο, την αφή, την οσμή και τη γεύση του, ολόκληρη την υλικότητά του. Και διαπιστώνει στην πορεία διάφορα

πράγματα, τα οποία γράφει, δηλαδή υφαίνει, στο δικό του κείμενο, στο ύφασμα που πλέκει ο ίδιος. Αυτό είναι όλο.

Κάποια, τώρα, από τα πράγματα που ο Ντερνιτά διαπιστώνει με αυτόν τον τρόπο είναι τα εξής: Πρώτον, ότι η συμμετοχή του συγκεκριμένου νήματος στην όλη πλέξη του υφάσματος λειτουργεί, τουλάχιστον κατά κανόνα, διαφορετικά απ' ό,τι φαίνεται σε πρώτη ματιά. Συχνά δε και ανάποδα. Αντίστροφα ή ανάτριχα. Δεύτερον, ότι αυτή η ανόποδη λειτουργία αποσταθεροποιεί, με τρόπο ιδιόμορφο και πάντοτε μερικό, το ρόλο του νήματος στην πλέξη του υφάσματος, το νόημα του κειμένου. Το ύφασμα/κείμενο παραμένει ιδιότροπα εκκρεμές, ιδιότροπα ανοιχτό, ιδιότροπα διαφορούμενο. Τρίτον, ότι το νήμα αυτό διαπλέκεται με άλλα νήματα του ίδιου υφάσματος, με τρόπους που η ίδια η πλέξη προσπαθεί επιμελώς να αποτρέψει ή να κρύψει.

Τέταρτον, ότι το νήμα αυτό εντοπίζεται όχι μόνο στο συγκεκριμένο κομμάτι αλλά και σε άλλα κομμάτια υφάσματος. Τόσο σε κομμάτια των οποίων η ύφανση έχει προηγηθεί χρονικά (κάθε κείμενο έχει ιστορία), όσο και σε κομμάτια που έχουν υφανθεί παράλληλα (κάθε κείμενο έχει συγκεκριμένα). Πέμπτον, ότι υφάσματα, δηλαδή κείμενα, βρίσκονται πλεγμένα ακόμη και σε μέρη όπου κανείς δεν θα το περίμενε. Έκτον, ότι πολλές από τις τρέχουσες ιδέες που κυκλοφορούν σχετικά με τα γένη, τα είδη, τις μορφές, τις λειτουργίες, τις δομές, τις χρήσεις, τους σκοπούς, τους τρόπους πλέξης, τις αρθρώσεις και τις εσωτερικές διαιρέσεις των υφασμάτων/κειμένων είναι πρόχειρες, άδικες, ιδιοτελείς, παραπληθυντικές. Έβδομον, ... Οφείλουμε να υπογραμμίσουμε τρία πράγματα. Πρώτον, η πρόθεση που παρακινεί το έργο του Ντερνιτά είναι απολύτως ταπεινή. Ο ίδιος γνωρίζει καλά, μέσα από τον ίδιο τον κόπο που καταβόηκε, ότι τα υφάσματα / κείμενα είναι, όπως είπαμε, οντότητες απείρως πολύπλοκες (στο βαθμό που η «οντότητα» συνιστά μέρος κειμένου, ο Ντερνιτά θα είχε να πει πολλά και γι' αυτήν...) και, άρα, ότι η πλήρης παρακολούθηση της πλέξης, δηλαδή η πλήρης και συστηματική ανάγνωση, ακόμη και ενός από αυτά, είναι πέρα από τις δυνάμεις του. Δεύτερον, η ίδια πρόθεση είναι απολύτως αγασθή. Αποβλέπει απλά στο να δώσει σε όλοιο, ει δυνατόν, να καταλήξουν μέρος, τουλάχιστον, της πολυπλοκότητας στην οποία όλοι μετέχουμε, χωρίς καν να το υποψιαζόμαστε τις περισσότερες φορές.

Με αυτήν την έννοια, είναι μια πρόθεση που εγγράφεται στις καλύτερες παραδόσεις του Διαφωτισμού. Τρίτον, το αποτέλεσμα του έργου του Ντερνιτά, τα υφάσματα/κείμενα που έχει πλέξει ο ίδιος, εν πολλοίς όντως πραγματοποιούν, φέρουν σε πέρας, αυτήν την πρόθεση. Για να πεισθείτε δε κανείς, αρκεί να τα διαβάσει.

Δεν νομίζω πως μπορεί βίσιμα να αμφισβητηθεί ότι οι έννοιες που λειτουργούν στο πλαίσιο της φυσικής συνιστούν *σύστημα*, το εννοιολογικό σύστημα της επιστήμης της φυσικής. Αυτό σημαίνει πως οι σχέσεις που συνδέουν τις έννοιες αυτές, σχέσεις μαθηματικά διατυπωμένες, καθορίζουν το νόημα των εννοιών αυτών ή, ακριβέστερα, τη μία από τις δύο συνιστώσες αυτού του νοήματος, τη συστηματική συνιστώσα. Η δεύτερη συνιστώσα προκύπτει από την εγγενή και εκγενετή πρόσδεση του εννοιολογικού συστήματος αυτού στο αντικείμενο της φυσικής,

από την εγγενή και εκγενετή συγκύρωσή του στα εμπειρικά φαινόμενα που αποτεμνεί και μελετά η εν λόγω επιστήμη. Άρα αυτή η δεύτερη συνιστώσα μπορεί να αποκληθεί *εμπειρική* συνιστώσα του νοήματος. Η συνισταμένη των δύο συγκροτεί την ταυτότητα της αντίστοιχης φυσικής έννοιας, το νόημά της, το τι αυτή σημαίνει, το πώς λειτουργεί και το πώς μπορεί να χρησιμοποιηθεί στο πλαίσιο της φυσικής. Για να δώσω ένα απλό παράδειγμα, η συστηματική συνιστώσα της έννοιας της δύναμης προκύπτει από τις μαθηματικές σχέσεις που συνδέουν την έννοια αυτή με τις έννοιες της μάζας, της επιτάχυνσης και, από κει, με τις υπόλοιπες φυσικές έννοιες, ενώ η εμπειρική συνιστώσα της ίδιας έννοιας έχει να κάνει με την εμπειρία του κόπου που χρειάζεται να καταβάθουμε για να μετακινήσουμε ένα αντικείμενο, από την εμπειρία που αποκτούμε όταν το αυτοκίνητό μας στρίβει απότομα κ.λπ. Το εννοιολογικό σύστημα της φυσικής μπορεί να παρασταθεί ως ένα εξαιρετικά πολύπλοκο δίκτυο από κόμβους και από τα νήματα που συνδέουν αυτούς τους κόμβους μεταξύ τους. Οι κόμβοι παριστούν τις φυσικές έννοιες και τα νήματα τις σχέσεις ανάμεσα στις έννοιες αυτές. Στο μέτρο που μιλάμε μόνο για τη συστηματική συνιστώσα του νοήματος, οι κόμβοι δεν είναι τίποτε περισσότερο από τα σημεία διασταύρωσης των νημάτων: το νόημα μιας φυσικής έννοιας (ακριβέστερα: η συστηματική συνιστώσα του νοήματος αυτού) καθορίζεται πλήρως από τη

θέση της μέσα στο δίκτυο. Ή, για να το πούμε σωστότερα, η θέση αυτή είναι η συστημική συνιστώσα του νοήματος. Τα περισσότερα ώριμα μέρη του εννοιολογικού συστήματος (ας πούμε εκείνο που αντιστοιχεί στην κλασική μηχανική) παρίστανται από τμήματα του δικτύου όπου τα νήματα είναι πλήρως ευκρινή και σαφώς διαγεγραμμένα, ενώ τα λιγότερο ώριμα (ας πούμε εκείνο που αντιστοιχεί στην κβαντική ηλεκτροδυναμική) από τμήματα όπου οι συνδέσεις είναι σχετικά χαλαρές, επισφαλείς ή ακόμη και ελλείπουσες. Μερικά μέρη του δικτύου εμφανίζονται ως γεωμετρικές αδύνατα σχήματα, σαν τις γκραβούρες που σχεδιάζει ο Escher. Αυτά παριστούν μοτέλλια που αντιφάσκουν με καλά θεμελιωμένα μέρη του συστήματος και τα οποία, όπως έχει δείξει συχνά η ιστορία της φυσικής, ενδέχεται να πρέπει να οικονομηθούν προσωρινά ως τμήματα του ίδιου. Τα πιο ποητικά από τα σχετικώς ανώριμα μέρη του δικτύου περιλαμβάνουν νήματα που κρέμονται χαλαρά από κάποιους κόμβους. Αυτά παριστούν ό,τι η φυσική αποκαλεί φαινομενολογικές παραμέτρους, δηλαδή παραμέτρους που δεν μπορούν προς το παρόν να εξηγηθούν θεωρητικά.

Καθώς το εννοιολογικό σύστημα της φυσικής υπόκειται σε μια ιεραρχική δομή, με την έννοια ότι κάποια τμήματά του είναι περισσότερο θεμελιώδη από άλλα, το δίκτυο που το παριστά πρέπει να νοηθεί ως υφασμένο κατά τρόπο που και έχει παραγάγει και εξακολουθεί να σέβεται αυτήν την ιεραρχική δομή. Επιπλέον, καθώς η οποιαδήποτε επιστημονική εργασία που εμπλέκει το δίκτυο δεν μπορεί ποτέ να το ανακαλέει σε όλη του την πληρότητα, για να μπορεί μια τέτοια εργασία να ξεκινήσει, είναι απαραίτητο το δίκτυο να παρουσιάζει κάποιες εισόδους, κάποιες ειδικές ήαβές. Ανάμεσα στις άλλες λειτουργίες της, η ιεραρχική δομή, στην οποία το δίκτυο υπόκειται, καθορίζει τους συγκεκριμένους κόμβους και τα συγκεκριμένα νήματα που συνιστούν, ακριβώς, αυτές τις ήαβές, δηλαδή εκείνες που επιτρέπουν στον φυσικό να κρατήσει το δίκτυο και να το εκδιπλώσει μεθοδικά, ανάλογα με τις εκάστοτε επιστημονικές ανάγκες του.

Το τι είναι και πώς λειτουργεί το εννοιολογικό σύστημα της φυσικής δεν εξαντλείται με την παραπάνω απλή εικόνα. Ή, για να το πούμε διαφορετικά, η εικόνα αυτή παρουσιάζει μερικά πρόσθετα αξιοπρόσεκτα χαρακτηριστικά.

Καταρχάς, το γεγονός ότι το αντικείμενο της φυσικής είναι, ούτως ειπείν, φύσει ανεξάντητο (ανεξάρτητα από τα μεταφυσικού χαρακτήρα επιχειρήματα που μπορούν εν προκειμένω να προσκομιστούν, αυτό είναι και το εύλογο συμπέρασμα στο οποίο οδηγεί η μελέτη της ιστορίας των επιστημών) σημαίνει πως η εν λόγω επιστήμη δεν μπορεί ποτέ να ολοκληρώσει πλήρως τους γνωσιακούς σκοπούς της και να φτάσει στο τέλος της. Αυτή η μοίρα συνεπάγεται ότι το εννοιολογικό σύστημα της φυσικής έχει μονίμως την ανάγκη παραπέρα επεξεργα-

σίας. Νέα φαινόμενα ή νέες όψεις ήδη γνωστών φαινομένων επιζητούν την εννοιολογική τους οικειοποίηση και τις συνακόλουθες εννοιολογικές επεκτάσεις ή μεταβολές, νέες μαθηματικές επεξεργασίες οδηγούν σε νέες διατυπώσεις ακόμη και των πιο ώριμων και περισσότερο δοκιμασμένων τμημάτων του συστήματος αυτού (ας πούμε στις κατά Lagrange ή Hamilton διατυπώσεις της κλασικής μηχανικής), ενώ οι επιστημονικές επαναστάσεις που έχουν ήδη επέλθει (αυτή της θεωρίας της σχετικότητας και εκείνη της κβαντικής μηχανικής), όπως και όσες ενδέχεται να έρθουν στο μέλλον, αιτούνται δραστικές ανακατατάξεις του εννοιολογικού συστήματος στο σύνολό του. Με μια λέξη, το δίκτυο που παριστά αυτό το σύστημα βρίσκεται μονίμως σε διαδικασία, όχι μόνο συμπλήρωσης και επέκτασης, δηλαδή διαρκούς ύφανσης, αήθ και σχεδόν αδιάκοπης αφ-ύφανσης και επαν-ύφανσης, χωρίς το ίδιο να ολοκληρώνεται, να κλείνει ή να τελειώνει ποτέ. Το εννοιολογικό σύστημα της φυσικής είναι σαν το πέπλο της Πηνελόπης. Η συνεχιζόμενη αναβολή, η ατελείευτη παράταση, ή διαρκής μετάθεση που υπαινίσσεται η παρομοίωση πρέπει να εκληφθεί αυστηρά. Ακόμη κι εκείνα τα τμήματα του εννοιολογικού συστήματος, τα οποία, σε κάποια δεδομένη στιγμή της ιστορίας της φυσικής, δεν αγγίζονται ευθέως από την αδιάκοπη ύφανση, αφ-ύφανση και επαν-ύφανση του αντίστοιχου δικτύου, δεν συγκροτούν αμετάβλητους κόμβους και νήματα που παραμένουν διά παντός ό,τι κάποτε έγιναν και όπως κάποτε υφάνθηκαν. Ακόμη και οι πιο ευκρινείς κόμβοι, ακόμη και τα περισσότερα σαφώς διαγεγραμμένα νήματα δεν συνιστούν οντότητες σταθερές, ταυτόσημες με τον εαυτό τους, πλήρως παρούσες στο βήμα των μνηστήρων ή ακόμη και της ίδιας της Πηνελόπης, που εξακολουθεί να πλέκει οσταμάτητα. Τα διάφορα τμήματα του δικτύου, και πολύ περισσότερο το δίκτυο στο σύνολό του, ζουν μόνο με εκείνον τον δακτο, ποτέ ολοκληρωτικά πληρωμένο τρόπο ύπαρξης που συνίσταται στο ότι αυτά δεν μπορούν να υπάρχουν αν δεν δικαιολογούν διαρκώς το λόγο της ύπαρξής τους, αν δεν εκδιπλώνονται συνεχώς είτε για να ενδύσουν εννοιολογικά, και άρα να οικειοποιηθούν με τον τρόπο της φυσικής, τα φαινόμενα που σκοπεύουν είτε για να προετοιμάσουν καλύτερα μια επαρκή τέτοια ένδυση, επαρκή, προφανώς, κατά τους γνώμονες, τα μέτρα και τους κανόνες της ίδιας επιστήμης. Τα τμήματα του δικτύου, για να υπάρχουν, οφείθουν να εκδιπλώνονται αδιαλείπτως. Αήθ αυτή η εκδιπλώση ακολουθεί κάθε φορά τρόπους διαφορετικούς. Ενωώ τους τρόπους που εμπλέκονται στη χρήση τμημάτων του συστήματος για διαφορετικούς σκοπούς, για εκείνη ή την άλλη γνωσιακή στόχευση, εν όψει της μιας ή της άλλης εφαρμογής, τρόπους όχι πάντοτε ομοειδείς, ομότροπους, πλήρως συνεκτικούς μεταξύ τους ή ακόμη και συνεπείς με τον ίδιο τον εαυτό τους.

Κατά τη διάρκεια σεμιναρίου στην *École des Hautes Études*

Ενώ ακόμη τους τρόπους που αφορούν τη διδακτική παρουσίαση του συστήματος σε διάφορους τόπους και συνθήκες, με διαφορετικές μορφές και σε διάφορα επίπεδα, τους τρόπους που συνιστούν οι προσπάθειες αξιωματικής θεμελίωσης του συστήματος, εννοιολογικής αποσαφήνισης και ιδεολογικής εκκαθάρισης του κ.ο.κ.

Όλοι αυτοί οι τρόποι διαφέρουν μεταξύ τους. Καθένας έχει να επιτελέσει το δικό του ιδιαίτερο έργο, να φέρει σε πέρας τη δική του αποστολή, ενώ καθένας εκδιπλώνεται σε απολύτως μοναδικές περιστάσεις εκφοράς. Έτσι κανένας δεν είναι ταυτόσημος με τον άλλον, η απολύτως ακριβής επανάληψή του. Κάθε τέτοιος τρόπος αναπόφευκτα προσθέτει τη δική του ιδιαιτερότητα, θέτοντας έτσι τους δικούς του όρους και, άρα, το δικό του ίχνος στην εκδίπλωση των επόμενων τρόπων, ενώ ταυτόχρονα υποβάλλει το αίτημα επανεξέτασής ή και εκ νέου επεξεργασίας των τρόπων που έχουν ήδη εκδιπλωθεί.

Αυτή η απροσδιόριστα μεγάλη πολλαπλότητα των τρόπων εκδίπλωσης του δικτύου, πολλαπλότητα σύμφυτη με την ίδια του την ύπαρξη, έχει ως αποτέλεσμα να αναβάλλεται αδιάκοπα, να μετατίθεται διαρκώς το φυσικό τέλος του. Το εν λόγω «φυσικό τέλος» πρέπει να νοηθεί εδώ και με τις δύο έννοιες: και με την έννοια του *φυσιολογικού*, δηλαδή του τέλους που θα μπορούσε να φέρει η εξάντληση της δυναμικής του εννοιολογικού συστήματος, η γήρανση και το αθόρυβο σβήσιμό του, και με την ειδική έννοια που υπονοεί η *επιστήμη της*

φυσικής, δηλαδή του τέλους που θεμελιώνεται εσωτερικά και δικαιολογείται θεωρητικά από τους γνώμονες, τα μέτρα και τους κανόνες που θέτει η επιστήμη αυτή στον εαυτό της.

Από την άλλη μεριά, αυτή η ανοικονόμητη πολλαπλότητα των τρόπων εκδίπλωσης, δηλαδή των τρόπων ύπαρξης, του δικτύου καθιστά μονίμως επισφαλή, πάντοτε ανοιχτή, ακόμη και την ταυτότητα κάθε τμήματός του. Κι αυτό γιατί η ταυτότητα ενός τμήματος δεν προϋπάρχει ανεξάρτητα από τους τρόπους εκδίπλωσής του. Αυτή η ταυτότητα μπορεί να εκπληρωθεί μόνον αφού έχουν ολοκληρωθεί όλοι οι τρόποι εκδίπλωσης που το εμπλέκουν, και μάλιστα με μια ολοκλήρωση που θεμελιώνεται, όπως είπαμε, εσωτερικά, όχι πραγματολογικά ή συμβατικά, δηλαδή μια ολοκλήρωση που δεν είναι συνάρτηση εξωτερικών εξαναγκασμών, τεχνικών ή κοινωνικών ορίων. Με μια λέξη, η ταυτότητα κάθε τμήματος του δικτύου και του ίδιου στο σύνολό του αποτελεί *διακύβευμα* του συνόλου των τρόπων εκδίπλωσής του και του καθενός χωριστά. Πράγμα που σημαίνει πως κάθε τμήμα του δικτύου δεν είναι απλώς και μόνον πάντοτε ανοιχτό. Αυτό διαφέρει μονίμως ακόμη και από τον ίδιο του τον εαυτό, γιατί παρατείνεται διαρκώς, ό,τι το σφηνεί εκκρεμές και ανοηλοκλήρωτο, γιατί αναβάλλεται διαρκώς η οριστική του συμπλήρωση, γιατί μετατίθεται αδιάκοπα το τέλος που θα αποκοθιστούσε αναδρομικά την ταυτότητά του στην πληρότητά της. Ταυτότητα που τείνει να αποβάλλει τη διαφορά, διαφορά

που υπονομεύει εξαρχής, αείποτε και εσαεί, τη σταθερότητα της ταυτότητας, ταυτότητα της οποίας η εκλήρωση αναβάλλεται ατελείωτα γιατί δεν μπορεί να επιβληθεί στη διαφορά, διαφορά που κι αυτή δεν είναι ποτέ σταθερή, ταυτόσημη με τον εαυτό της ως *διαφορά*, γιατί κάθε τρόπος εκδίπλωσης του δικτύου φέρει τη δική του, την προσίδια, κάθε φορά διαφορά που ποτέ δεν ταυτίζεται με την προηγούμενη ή την επόμενη – όλη τα χαρακτηριστικά της Ντεριντιανής *διαφοράς* εγκατοικούν σιωπηλά στο εννοιολογικό σύστημα της φυσικής, με εκείνη τη φασματική ή φαντασματική μορφή που δεν είναι μορφή, μη συνιστώντας παρουσία αλλά ούτε απουσία. Η Ντεριντιανή *διαφορά* παίζει αθόρυβα τον παραγωγικό της ρόλο ακόμη και σε ένα τόσο αυστηρό εννοιολογικό σύστημα όσο εκείνο της φυσικής.

Αν ισχύει κάτι τέτοιο, τότε οι διαφορετικοί τρόποι εκδίπλωσης κάθε τμήματος του δικτύου οφείλουν να έχουν εισαγάγει εξαρχής τη διαφορά μέσα στην ταυτότητα ακόμη και της κάθε έννοιάς του χωριστά. Κι αυτό οφείλει να ισχύει παρά το γεγονός ότι η εν λόγω ταυτότητα διαθέτει εκείνη τη μαθηματική αρματωσιά (θυμίζουμε ότι οι σχέσεις των εννοιών είναι μαθηματικές και η συστημική διάσταση του νοήματος δεν είναι τίποτε άλλο από τη θέση της οικείας έννοιας στο αντίστοιχο δίκτυο) που φαίνεται να σταθεροποιεί πλήρως την έννοια, να θέτει την ταυτότητά της στο απυρόβλητο. Η δράση της *διαφοράς*, δηλαδή, οφείλει να σέβεται απολύτως το νόημα των εννοιών που εμπλέκει κάθε τρόπος εκδίπλωσης του συστήματος και τις μαθηματικές σχέσεις που καθορίζουν το νόημα αυτό, αλλά και, γενικότερα, να σέβεται απολύτως τη μαθηματική υφή του αντίστοιχου δικτύου, την ιεραρχική δομή στην οποία το ίδιο υπόκειται, τη συνολική πειθαρχία που δίνει τόσο το σύστημα όσο και τους τρόπους εκδίπλωσής του, ολόκληρη τη συναφή αυστηρότητα.

Και πράγματι έτσι είναι. Η ένταση ανάμεσα σε ταυτότητα και διαφορά, η ατελείωτη αναβολή της πλήρωσης της ταυτότητας, η ύπαρξη της διαφοράς μέσα στην ίδια την ταυτότητα, με μια ήξη η δράση της *διαφοράς* ως προς κάθε έννοια του συστήματος, έχει να κάνει συγκεκριμένα με κάτι που αναφέραμε στην αρχή: το εννοιολογικό σύστημα της φυσικής είναι εγγενώς και εκ γενετής αγκυρωμένο στα εμπειρικά φαινόμενα που αποτελούν το αντικείμενο της εν λόγω επιστήμης.

Μια τέτοια εγγενής και εκ γενετής αγκύρωση, μια αγκύρωση συστατική για το ίδιο το σύστημα και την κάθε έννοιά του χωριστά, συνεπάγεται ότι η εμπειρική συνιστώσα του νοήματος δεν μπορεί ποτέ να αφαιρεθεί, να αγνοηθεί, να αποβληθεί από την έννοια για να μείνει δήθεν καθαρή και άμωμη η συστημική συνιστώσα. Η εμπειρική συνιστώσα είναι, ακριβώς, *συνιστώσα*, δηλαδή απαραίτητη διάσταση του νοήματος, γιατί νοηματοδοτεί υποχρεωτικά κάθε έννοια μέσω αυτής της αείπο-

τε πρόδοσης του εννοιολογικού συστήματος στα φαινόμενα που συγκροτούν το αντικείμενο της φυσικής. Καθώς δε κάθε τρόπος εκδίπλωσης αυτού του εννοιολογικού συστήματος είναι μοναδικός και αφορά το εν λόγω αντικείμενο κατά τις απολύτως ιδιαίτερες δικές του εκφάνσεις, η εμπειρική συνιστώσα του νοήματος δεν είναι ποτέ απολύτως ταυτόσημη με τον εαυτό της. Ακόμη και αν οι μαθηματικές σχέσεις –και όρα η συστημική συνιστώσα του νοήματος– θεωρηθεί πως παραμένουν ίδιες, η ταυτότητα της κάθε έννοιας διαφέρει από τρόπο σε τρόπο. Άρα όντως η *διαφορά* που εγκατοικεί στο εννοιολογικό σύστημα της φυσικής εντοπίζει στην εμπειρική συνιστώσα του νοήματος τον προνομιακό της τόπο. Σύμφωνα, βέβαια, με τον δικό της τρόπο που δεν είναι τρόπος.

Γενικότερα μιλώντας, οι έννοιες που συναπαρτίζουν το εννοιολογικό σύστημα της φυσικής δεν μπορούν να λειτουργήσουν αποκλειστικά στο συντακτικό επίπεδο, όπως φαίνεται να υπαινίσσεται ο μαθηματικός τους χαρακτήρας. Η συστημική συνιστώσα του νοήματος είναι *μόνον* συνιστώσα, δηλαδή δεν υπάρχει αφ' εαυτής, αλλά μόνο σε συνεργασία με την εμπειρική συνιστώσα, ενώ το ίδιο το συντακτικό επίπεδο δεν είναι ποτέ πλήρως αυτόνομο από το σημασιολογικό ή το πραγματολογικό. Οι διακρίσεις αυτές (συστημική έναντι εμπειρικής συνιστώσας, συντακτικό επίπεδο έναντι σημασιολογικού και πραγματολογικού) συνιστούν *μόνον* ατελείς αφαιρέσεις, ενδεχομένως χρήσιμες για να αρχίσει να παρουσιάζεται η δομή και η λειτουργία της φυσικής, αλλά τίποτε περισσότερο. Με άλλα λόγια, η συστημική συνιστώσα βρίσκεται αείποτε σε συνεργασία με την εμπειρική, η οποία προσκομίζει στην κάθε έννοια και στο εννοιολογικό σύστημα στο σύνολό του την ασάφεια, την αταξία, το χυτό και τη μυρουδιά των εμπειρικών φαινομένων που νοθεύουν, θα έλεγαν κάποιοι, την υποτιθέμενη αμιγή καθαρότητα των μαθηματικών σχέσεων. Αλλά καθώς αυτή η ασάφεια και αταξία, αυτή η νόθευση, και εκφράζουν και εξασφαλίζουν την πρόδοση του εννοιολογικού συστήματος *σε ό,τι το ίδιο φτιάχνεται για να οικειοποιηθεί*, αυτές αποτελούν όρους ύπαρξης και συνθήκες δυνατότητας της ίδιας της καθαρότητας. Κι αυτό είναι ίσως το κύριο και γενικότερο αποτέλεσμα της δράσης της *διαφοράς*: η ίδια η διάκριση ανάμεσα σε καθαρό και νοθευμένο, σε συντακτικό και σημασιολογικό ή πραγματολογικό, σε συστημικό και εμπειρικό *αποδομείται*.

Τελικά, λοιπόν, παρά τον ιδιόζοντα χαρακτήρα της μαθηματικής τους υφής και τη συναφή αυστηρότητα, τα κείμενα που γράφουν τη φυσική –γιατί προφανώς η φυσική γράφεται– δεν ξεφεύγουν από τη μοίρα των κειμένων που μελέτησε και μελέτη ο Ντεριντά. Με αυτήν την έννοια, ο Ζακ Ντεριντά είναι και φυσικός. □

διαβάζω

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ 397
ΙΟΥΝΙΟΣ 1999
ΔΡΧ. 1.800

ΕΥΚΑΙΡΙΑΣ ΔΟΘΕΙΣΗΣ

Έλληνες και Βαλκάνιοι

ΞΕΝΟ ΒΙΒΛΙΟ

Ο ψυχρός πόλεμος στο προσκήνιο
Πόλεμος και φιλελευθερισμός

ΡΕΠΟΡΤΑΖ

Μετάλλια
σε Εκδότες
και Βιβλιοπωλές

ΖΑΚ ΝΤΕΡΙΝΤΑ

Τ. ΑΛΑΒΕΡΑΣ • Θ. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ • Ν. ΔΗΜΟΥ • Β. ΖΟΜΠΑΡΤ • Χ. ΚΑΤΣΙΚΑΣ • Α. ΠΑΠΑΔΑΚΗ